

POUWEL SLURINK

AAP ZOEKT ZIN

ISVW UITGEVERS

AAP ZOEKT ZIN

Pouwel Slurink

ISVW UITGEVERS

AAP ZOEKT ZIN

Waarom wij bewustzijn, vrije
wil, moraal en religie hebben

Pouwel Slurink

INHOUD

VOORWOORD

INLEIDING

DEEL 1

WAAROM WE LEVEN: OERZAKEN

1. Zijn en niet-zijn, ontstaan door vergaan
2. Een god zonder mededogen
3. Overal doelen, geen omvattend doel
4. Geen vooruitgang, maar vertakking
5. Behoud uw soort! De zeven van selectie
6. Eigen eieren eerst
7. Doorgeefluiken van DNA
8. Zuiver, sexy, en slim altruïsme
9. Geen reductie, maar integratie
10. Ontwerpen door verwerpen, groeien door uitroeien

DEEL 2

WAAROM WE BELEVEN: HET ORGANISCHE DASHBOARD

11. Waarom kennis mogelijk is, maar subjectief blijft
12. Hoe subjecten objecten volgen en vatten
13. Zoveel beesten, zoveel geesten
14. Bewustzijn begint bij genot en pijn
15. Emoties: verkenner van mogelijkheden
16. Beleven om te overleven: het organische dashboard
17. Wat wil de vrije wil?
18. Hoe genen ons leiden (en doen lijden)
19. Kunnen we in opstand komen tegen onze genen?

20. Waar komt het kwaad vandaan?

DEEL 3

WAT WE MOETEN: ROOFAAP ZOEKT ZIN

21. Hoe genen memen manipuleren
22. Hoe maakt cultuur de mens?
23. Hoe techniek alles doet kantelen
24. Het raadsel van de ontaardde roofoap
25. Sprekend een aap
26. Is liefde een fantoom?
27. Waar komt het goede vandaan?
28. De evolutie van God
29. Geboren tussen zijn en behoren
30. Roofoap zoekt zin

HET DARWINISME DOORDACHT

Tegenwoordig zijn we allemaal darwinisten. Zelfs sommige dominees geloven niet meer in God. Bijna iedereen herkent in de diertuin wel wat verre familie. We zijn niet verbaasd dat we nog een paar neanderthalergenen dragen. Maar zijn we al klaar met het darwinisme? Kunnen we het wel bevatten? Hebben we het al voldoende doordacht? In de filosofie wordt er nog omheen gedraaid. Veel filosofen zouden de mens toch graag blijven zien als een rationeel wezen. Of claimen dat er binnen het naturalisme geen ruimte is voor betekenis en zin. De mens is toch een wezen met cultuur? Goed, als God ons niet heeft geschapen, heeft de evolutie dit wonder verricht. Maakt dat veel uit voor de grote levensvragen? Bovendien is het darwinisme toch ook maar een theorie?

Ondertussen weet iedereen dat de kloof tussen mens en dier niet zo heel diep is. Maar hoe ontstond die kloof? Wat voor een wezens waren onze voorouders? Hoe zijn wij gekweekt? Natuurlijk, we hebben allemaal gehoord van chimpansees die met grassprietten termieten uit termietenheuvels vissen. Er zijn slimme dieren, dieren die trucjes doorgeven. Maar dat is toch wat anders dan *onze* cultuur? Wij met onze cultuur zijn eigenlijk geen dieren meer. Onze cultuur verheft ons toch boven de strijd om het bestaan?

Maar is dat eigenlijk mogelijk? Kregen een paar apenmoeders plotseling geen apenbaby's meer, maar werden het plotseling opeens engel-tjes? Of zijn onze voorouders in de bomen ooit met één krachtige sprong van instinct naar de vrije wil gesprongen? Hoe was die sprong mogelijk?

Of was het misschien toch niet zo'n grote sprong? Zijn we gewoon als katten op het aanrecht gesprongen, omdat daar nu eenmaal meer te eten lag? Hebben we veel van onze instincten gewoon meegenomen en valt het wel mee met die vrije wil? Is onze cultuur niet gewoon een zoveelste wapen in de strijd om het bestaan, te vergelijken met de geweien van een hert? *Kan* cultuur de evolutie eigenlijk doen stoppen? Blijft het niet allemaal draaien om voedsel, veiligheid en voortplanting?

De filosofie is overigens niet het enige vakgebied waar de evolutie een beetje wordt genegeerd of ontweken. In de twintigste eeuw schoten bijna alle menswetenschappen in een antibiologische kramp. Zij deden moeite om hun vakgebied zo streng mogelijk af te palen van de natuurwetenschappen. En zelfs middenin de tempel der natuurwetenschappen werd het darwinisme onschadelijk gemaakt. Kosmologen en exobiologen maakten er zelfs een missie van. Zij bedachten dat er elders in het universum misschien wel andere slimme wezens achter de radio zitten te wachten op onze signalen. Waar water is, is immers leven. Waar leven is, moeten soms toch ook bovenbeesten met grote breinen ontstaan! En die willen natuurlijk dolgraag met ons praten! Natuurlijk, we vertrappen elkaar hier met zo'n zeven miljard mensen ergens op de korsten van een hete sintel, ergens in de spiraalarmen van één van de talloze sterrenwolken. Maar elders wachten redelijke wezens op ons – die net als ons eindproduct zijn van een evolutionair wordingsproces. Overal in die nachtelijke hemel zijn verre paradijzen, waar we altijd nog naar toe kunnen als we het hier volkomen hebben uitgeleefd!

Zou leven, en zeker complex en intelligent leven, echt zo gemakkelijk ontstaan? Je hebt supermoleculen nodig die zichzelf kopiëren en ook nog weefsels bouwen. Als er eenmaal eencellige wezentjes zijn, is er nog geen fotosynthese, meercelligheid, laat staan een zenuwstelsel, een skelet of intelligentie. Er gaapt al een enorme kloof tussen simpele bacteriën en meercelligen met een celkern. Op aarde duurde het miljarden jaren voordat er meercelligen ontstonden. Er gaapt ook een enorme kloof tussen eenvoudige sponzen en gewervelden en al helemaal tussen mensen en mensapen. Is intelligent leven echt een soort einddoel van het evolutieproces? Hoe groot is eigenlijk de kans dat er intelligente bovenbeesten achter de radio gaan zitten wachten op onze

signalen? Als het om overleven gaat, is een groot kindertal dan niet belangrijker dan grote hersenen? Als het bestaan een strijd is, zoals Darwin claimde, zouden buitenaardse wezens dan echt nieuwsgierig zijn naar onze filosofieën? Zoals H.G. Wells al constateerde in zijn *War of the worlds* (1898), is de kans groter dat ze nieuwsgierig zijn naar onze eiwitten of naar grondstoffen. Als er bovendien elders dergelijke wezens bestaan, is de kans groot dat ook zij aan hun technisch kunnen te gronde gaan. Of zij zijn dermate wijs dat we nooit van ze horen.

Eigenlijk draait dit debat rondom de vraag: waarom zijn wij er eigenlijk? Waarom ontstonden er eigenlijk dit soort wezens met grote hoofden, naakt of aangekleed, kunstig voortwankelend op slechts twee achterpoten, pratend, apparaten makend, vaak ontaard, soms onwijs slim, zelden wijs? Nog vreemder, waarom hebben ze dit stukje sterrenruis gevuld, nijver werkend, jagend, rovend, strijdend, binnennend, kinderen krijgend, vernietigend, denkend? En waarom lijken ze veel meer te doen dan overleven, waarom doen ze ook aan *inleven*? Waarom denken ze dat hun wil vrij is? Waarom zoeken ze zelfs naar de zin van dit alles en verzinnen ze goden? En hoe lukt het ze de ogen te sluiten voor hun precare situatie op een stukje rondtollend sterrenstof?

Het darwinisme is moeilijk te bevatten. Misschien is dat wel de uiteindelijk reden dat filosofie en wetenschap het in de twintigste eeuw eigenlijk een beetje genegeerd hebben. Er werden slimme taakverdelingen bedacht om de biologie buiten de deur te houden. Het darwinisme was *'biologie'* en moest daar blijven. De antropologie hield zich bezig met *cultuur*, de psychologie met *gedrag of de ziel*. Ook de filosofie probeerde voor vol aangezien te worden – en werd een specialisme. De biologie viel erbuiten, maar liefst ook de rest van de wetenschap, en, om eerlijk te zijn, meestal ook de rest van het universum. Darwin werd bijna nooit behandeld als een serieuze denker over de mens en zijn moraal. De wetenschap werd geacht aan de essentiële zaken voorbij te gaan en te berusten op vooronderstellingen. Filosofen konden dan terug naar de pure ervaring of naar de zuivere begripsanalyse. Zij mochten vragen naar het wezen en de *zin* (wat dat was hoorde je zelden of nooit.)

Maar heel veel vragen komen juist voort uit de wetenschap of wor-

den er door opgerakeld. En niet uit één wetenschap, maar uit de puzzel gevormd door een web van wetenschappen. Er is bovendien geen pure ervaring en er zijn geen zuivere begrippen. Zodra je ervaringen verwoordt gebruik je begrippen. Maar begrippen zijn eigenlijk al kleine theorieën. Ze trekken grenzen. Ze omlijnen zaken die veronderstelt worden te bestaan. Die grenzen veranderen. Wat we zien als essenties en entiteiten wisselt nogal. Begripsanalyse en theorievorming zijn niet te scheiden.

Er is trouwens niets mis aan het hebben van vooronderstellingen. Ons hele leven, elk huwelijk, elk bedrijf, elke wetenschap, berust erop. Het al of niet deugen van vooronderstellingen merk je pas als je ermee durft te leven en te denken. Wetenschap en filosofie zitten in hetzelfde schuitje. Ze bestaan allebei uit theorieën met al of niet gewaagde vooronderstellingen en uitgangspunten. Wonder boven wonder lijken sommige theorieën ook nog te kloppen. En het hele bouwsel van min of meer kloppende theorieën lijkt uit te monden in de vraag waarom sommige apen dromen en denken, zich vrij wanen, elkaar beoordelen en vernietigen, vrede stichten, goden of God zoeken en tegelijk van God los zijn, zin zoeken...

Zo blijkt de scheiding tussen filosofie en wetenschap nogal kunstmatig te zijn. De wetenschap stelt ons soms wel degelijk in staat filosofische vragen op te lossen. Aan de andere kant moeten die vragen dan wel steeds opnieuw gesteld worden vanuit steeds nieuwe theoretische horizonten. Er is ook veel denkwerk nodig om het web van theorieën netjes om ons naakte lijf te weven. Welke theorieën passen in feite werkelijk bij elkaar en hoe zeggen ze iets over onszelf? Uit het feit dat een geliefde theorie niet klopt volgt nog niet dat het tegendeel waar is. Hoe vind je de nuance? Hoe blijf je begrippen scheiden van de manier waarop ze in de wetenschap enigszins meetbaar gemaakt moeten worden, zonder te doen alsof je de beschikking hebt over een (fenomenologische) glazen bol of een (analytisch) toverwoordenboek?

Geleidelijk krijgt de relatie tussen wetenschap en filosofie een nieuwe vorm. We keren een beetje terug naar de eenheid die vroeger bestond. Newton had het nog over zijn *Philosophiæ naturalis principia mathematica* (1687), Linnaeus over zijn *Philosophia botanica*

AAP ZOEKT ZIN

*Waarom wij bewustzijn, vrije wil,
moraal en religie hebben*

De meeste biologen, menswetenschappers en filosofen hebben geen moeite met de evolutietheorie. Maar is het echt duidelijk wat de evolutietheorie nu eigenlijk betekent voor onze levensbeschouwing? Daar lopen de interpretaties nogal uiteen. De één probeert evolutie te combineren met God en vooruitgang, de ander denkt dat ze een einde maakt aan de vrije wil en het zoeken naar zin... In feite werpt de evolutietheorie soms een verrassend nieuw licht op oude vragen. Er sneuvelen nogal wat gekoesterde ideeën, maar tegelijkertijd worden er veel vragen beantwoord die filosofen eeuwenlang soms tot onzin en soms tot waanzin dreven... Zoals de vraag naar de zin...

